

Online ondersteuning van de taalomgeving thuis met behulp van digitale prentenboeken voor kinderen in achterstandssituaties

Onderzoek gefinancierd door ZonMW (projectnummer 10430042010047)

Roel van Steensel, Lisa de Koning en Rowan Hagendoorn

Erasmus Universiteit Rotterdam i.s.m. Stichting VoorleesExpress en Het Woeste Woud

**Erasmus
University
Rotterdam**

Voorwoord

Onze dank gaat uit naar de vrijwilligers en gezinnen die aan het onderzoek hebben meegedaan, naar Henny Eikelenboom, Anne Heinsbroek en Manon Wouters van Stichting VoorleesExpress en verschillende VoorleesExpress-locaties voor hun hulp bij, onder meer, de werving van vrijwilligers en gezinnen, naar Christiaan Coenraads voor het beschikbaar stellen van de digitale prentenboeken en voor zijn hulp bij de verwerking van de gebruiksgegevens, naar Esther Severins, Maisa Gilliot en Marjoleine Dorjee voor hun hulp bij het transcriberen en coderen van de observaties en naar Donna West voor het maken van de instructievideo en de infographic.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inleiding.....	4
Methode	6
Design.....	6
Participanten.....	6
Instrumenten	8
Interventie.....	12
Procedure.....	13
Resultaten	16
Onderzoeksvraag 1	16
Onderzoeksvraag 2	23
Onderzoeksvraag 3	30
Conclusies	32
Onderzoeksvraag 1	32
Onderzoeksvraag 2	34
Onderzoeksvraag 3	35
Literatuur	38
Appendix A: Interviewleidraad	40
Appendix B: Infographic.....	42

Inleiding

Gezinsgerichte ondersteuning kan voor kinderen met het risico op achterstanden belangrijke voordelen opleveren voor de ontwikkeling van hun taalvaardigheid en geletterdheid. Een recente meta-analyse (Fikrat-Wevers et al., 2021) liet onder meer zien dat programma's waarin laagopgeleide ouders worden aangemoedigd hun kinderen voor te lezen aanzienlijke effecten sorteren op de ontwikkeling van kennis en vaardigheden zoals woordenschat en tekstbegrip. Een Nederlands voorbeeld van zo'n voorleesprogramma is de VoorleesExpress. In de VoorleesExpress gaan vrijwilligers twintig weken lang elke week bij een gezin thuis langs om kinderen in de leeftijd van twee tot acht jaar voor te lezen, stimulerend voorleesgedrag te modelleren en met ouders in gesprek te gaan over de manier waarop zij de talige en geletterde ontwikkeling van hun kind kunnen ondersteunen. Uit effectonderzoek naar de VoorleesExpress (Broens & Van Steensel, 2019) bleken positieve effecten van VoorleesExpress-deelname op de geletterde thuisomgeving en het verhaalbegrip van deelnemende kinderen.

De corona-crisis heeft belangrijke consequenties gehad voor de uitvoering van de VoorleesExpress. De kern van het overdrachtsmodel wordt gevormd door huisbezoeken, maar vanwege de corona-maatregelen en omdat veel vrijwilligers ouder zijn en dus tot een risicogroep behoren, is de mogelijkheid om bij ouders thuis langs te gaan het afgelopen jaar aanzienlijk ingeperkt (zie bijvoorbeeld: <https://voorleesexpress.nl/nieuws/zijn-huisbezoeken-nog-verantwoord/>). Tegen die achtergrond zijn er allerlei alternatieve ondersteuningsvormen bedacht (zie: <https://voorleesexpress.nl/sessies-op-afstand/>). Een van die alternatieven is online ondersteuning. Hoe die online ondersteuning effectief kan worden ingericht, is een belangrijke vraag. In het onderzoek naar zogenaamde 'family literacy'-programma's is daarover nog weinig

kennis. Zo liet de eerdergenoemde meta-analyse van Fikrat-Wevers et al. (2021) zien dat er in zulke programma's nog nauwelijks gebruik wordt gemaakt van digitale middelen.

In dit project hebben we de uitvoerbaarheid onderzocht van een vorm van digitale ondersteuning voor VoorleesExpress-gezinnen. Vrijwilligers van de VoorleesExpress onderhielden gedurende vier weken online contact met de gezinnen die ze begeleidden: tijdens vier online sessies bekeken ze samen met kind en (indien mogelijk) ouder samen een digitaal prentenboek, waarbij ze met hen in gesprek gingen over het verhaal in het prentenboek en de ouder aanmoedigden de prentenboeken ook zelfstandig met het kind te bekijken. We kozen er met opzet voor om in de interventie een centrale rol te geven aan digitale prentenboeken, die we hier definiëren als gedigitaliseerde versies van papieren prentenboeken, waarbij een voice-over het verhaal vertelt en het begrip van kinderen wordt ondersteund door multimediale toevoegingen (in- en uitzoomen, beweging, geluid). Verschillende studies laten zien dat zulke prentenboeken in individuele situaties (een kind bekijkt in haar of zijn eentje een prentenboek) positieve effecten hebben op de taalontwikkeling van kinderen (Takacs et al., 2015). Met de studie wilden we nagaan of tijdens de online sessies stimulerende gesprekjes ontstaan tussen vrijwilliger, kind en ouder, wat de ervaringen zijn met de aanpak en of gezinnen na de trainingssessies de prentenboeken ook zelfstandig gingen gebruiken. Samengevat wilden we de volgende onderzoeksvragen beantwoorden:

1. Kunnen vrijwilligers van de VoorleesExpress door samen met kinderen en ouders online te kijken naar digitale prentenboeken en over die prentenboeken te praten ouders helpen om stimulerende interacties met hun kinderen aan te gaan?
2. Hoe ervaren vrijwilligers en ouders deze vorm van ondersteuning?
3. Hoe is het gebruik van de digitale prentenboeken na afloop van de ondersteuning?

Methode

Design

Het onderzoek bestond uit een uitgebreide pilot van een interventie waarmee vrijwilligers van de VoorleesExpress de gezinnen die zij begeleidden, via een digitaal platform als Microsoft Teams of Zoom, online ondersteuning konden bieden met behulp van digitale prentenboeken. Het onderzoek omvatte drie onderdelen: (1) een observatiestudie waarin de interactie tussen vrijwilliger, kind en ouder tijdens trainingssessies werd geanalyseerd, (2) een interviewstudie waarin de vrijwilligers werd gevraagd naar hun ervaringen met het werken met de interventie, en (3) een analyse van de gebruiksgegevens van de digitale prentenboeken.

Participanten

Aan het onderzoek namen 18 VoorleesExpress-vrijwilligers en 20 gezinnen deel (1 vrijwilliger nam met 3 gezinnen deel). Eén vrijwilliger en haar gezin zijn echter voortijdig gestopt, omdat het kind niet wilde meedoen aan de online sessies.

De gemiddelde leeftijd van de 17 vrijwilligers was 56,31 jaar ($SD = 14,98$). De jongste vrijwilliger was 16, de oudste 73. Bijna de helft van de vrijwilligers (8) was ouder dan zestig jaar. Vijf vrijwilligers hadden minder dan één jaar ervaring bij de VoorleesExpress, drie vrijwilligers hadden één jaar ervaring, twee vrijwilligers anderhalf jaar, vier vrijwilligers drie jaar en drie vrijwilligers respectievelijk vier, vijf en zes jaar. Zes van de vrijwilligers hadden al online begeleiding gegeven aan VoorleesExpress-gezinnen voordat ze met het onderzoek startten, elf vrijwilligers nog niet. Meer dan de helft van de vrijwilligers (9) schatte hun eigen digitale vaardigheid in als goed, zeven beoordeelden die als redelijk en één als matig.

Van de negentien gezinnen namen er zestien deel met één kind, drie deden mee met twee kinderen. De gemiddelde leeftijd van de 22 deelnemende kinderen was 5,55 jaar ($SD = 1,65$). Drie kinderen waren drie jaar oud, drie kinderen waren vier jaar oud, vijf kinderen waren vijf jaar oud, vijf kinderen waren zes jaar oud, twee kinderen waren zeven jaar oud en vier kinderen waren acht jaar oud. In vrijwel alle gezinnen (15) nam alleen de moeder deel aan de online sessies, in drie gevallen deed de moeder dat samen met een ander gezinslid (vader, oudere dochter, oudere zoon) en in één geval nam alleen de vader deel. Drie gezinnen hadden het Nederlands als thuistaal, waarvan twee in combinatie met één of twee andere talen (Turks, Engels en Pakistaans). De zestien overige gezinnen hadden geen Nederlands als thuistaal. Twaalf gezinnen hadden één andere thuistaal. In drie gezinnen was dit Arabisch, in twee gezinnen Chinees, alle andere talen werden in maar één gezin gesproken (Koerdisch, Marokkaans¹, Pools, Roemeens, Tigrinya en Turks; in één gezin was de thuistaal onbekend). Drie gezinnen hadden meerdere thuistalen anders dan Nederlands (Engels en Hebreeuws; Engels en Tigrinya; Engels, Telugu en Ardu). De door de vrijwilliger ingeschatte taalvaardigheid Nederlands van de deelnemende ouders varieerde: in twee gevallen was die helemaal niet goed, in zes gevallen matig, in zeven gevallen redelijk, in twee gevallen goed en in twee gevallen heel goed. Over maar de helft van de ouders waren enige opleidingsgegevens bekend. Het opleidingsniveau varieerde: drie ouders hadden alleen basisonderwijs genoten, één ouder had een mbo-opleiding, één ouder een universitaire opleiding, één ouder was ‘middelhoog opgeleid’ en vier ouders waren ‘hoog opgeleid’.

---

¹ Mogelijk is hier ook sprake van een vorm van Arabisch.

Instrumenten

Observatieschema. Om de aard van de interactie tijdens de trainingssessies te analyseren, hebben we de trainingssessies opgenomen en getranscribeerd. Vervolgens hebben we elke uiting van vrijwilliger, kind, ouder en eventuele andere aanwezigen gecodeerd met behulp van een bewerking van een bestaand observatieschema (De Koning et al., 2020; De la Rie et al., 2018, 2020). Per uiting konden verschillende codes worden toegekend. Eerst werd bepaald of de uiting een initiatie of een respons was: van een initiatie was sprake als een gespreksdeelnemer met een vraag of opmerking een nieuwe interactie aansneed, van een respons was sprake als een gespreksdeelnemer reageerde op de uiting van een ander. Vervolgens werd onderscheid gemaakt tussen inhoudelijke uitingen, taalgerelateerde uitingen, feedback en erkenning, procedurele uitingen, ambigue of onduidelijke uitingen en onverstaanbare uitingen. In Tabel 1 worden definities en voorbeelden gegeven van deze verschillende typen uitingen.

Tabel 1

Definities en voorbeelden van verschillende typen uitingen

Type uiting	Definitie	Voorbeeld
Inhoudelijk	Uitingen die gerelateerd zijn aan de inhoud van het digitale prentenboek	‘Wat doet de krokodil nu?’
Taalgerelateerd	Uitingen die gaan over de vorm of klank van de gebruikte taal	‘Beer rijmt op peer’
Feedback en erkenning	Uitingen die niet gerelateerd zijn aan inhoud, maar een interactieve functie hebben	‘Zeker’, ‘Goed zo’
Procedureel	Uitingen die te maken hebben met de praktische uitvoering van de activiteit of de werking van de techniek	‘Ik ga zo op start drukken zodat we het prentenboek kunnen bekijken’
Ambigu/onduidelijk	Uitingen die wel verstaanbaar, maar moeilijk in een categorie te plaatsen zijn	
Onverstaanbaar	Uitingen die niet te verstaan zijn (inclusief uitingen in een andere taal)	

Inhoudelijke uitingen werden vervolgens ingedeeld op ‘abstractieniveau’. Abstractieniveau werd gebruikt als indicator van het stimulerende karakter van de interacties: hoe hoger het abstractieniveau, hoe stimulerender de interactie. Er werd onderscheid gemaakt tussen vier abstractieniveaus:

- Niveau 1 omvat uitingen die betrekking hebben op (losse) elementen binnen de (direct observeerbare) context van het verhaal. Het gaat dan om labelen ('Wat is dat?', 'Dat is een slak.'), lokaliseren ('Waar zie je de spin?', 'De vogel zit op de tak.') of opmerken ('Hier, kijk eens!').
- Niveau 2 omvat ook uitingen die niet buiten de (direct observeerbare) context van het verhaal gaan, maar, anders dan bij Niveau 1, betrekking hebben op kenmerken of eigenschappen van personages of objecten, op gebeurtenissen of op acties van personages uit het verhaal. Het gaat dan om het beschrijven van kenmerken ('Hoeveel muizen zie je?', 'Die uil heeft een bril op zijn snavel.') of om het beschrijven van gebeurtenissen of acties ('Wat doet de eekhoorn?', 'De draak blaast rook.').
- Niveau 3 omvat uitingen waarbij vrijwilliger, ouder en/of kind buiten de (direct observeerbare) context van het verhaal treden, door terug te verwijzen naar onderdelen van het verhaal ('Wat had het nijlpaard ook alweer aan?'), door verschillende onderdelen van het verhaal te integreren ('Het meisje was een toren aan het bouwen, maar toen viel hij om.'), door relaties te leggen met de eigen ervaringen ('Weet je nog toen wij in de dierentuin waren?'), door een persoonlijk oordeel te geven over elementen van het verhaal ('Bah, spinnentaart, wat vies!') of door definities of omschrijvingen te geven ('Met een fietspomp kun je een band oppompen.').
- Niveau 4 omvat uitingen waarbij van het kind gevraagd wordt om te redeneren en daarmee eveneens buiten de (direct observeerbare) context van het verhaal wordt getreden. Het gaat dan om voorspellen wat er in het verhaal gaat gebeuren ('Wat gaat de draak doen, denk je?', 'Het meisje gaat vast de taart opeten zo meteen.'), om het verklaren van gebeurtenissen in het verhaal ('Het meisje is vrolijk, want ze is jarig en

krijgt een taart en cadeautjes.’) of om het maken van afleidingen, bijvoorbeeld over oorzaak-gevolgrelaties (‘Het heeft net geregend, alles is nat.’).

Ook procedurele uitingen werden verder onderverdeeld: in uitingen die te maken hebben met de taak (‘Zullen we toch één keer het boek bekijken, gaan we erna het spelletje doen.’), uitingen die te maken hebben met het medium (‘Ik krijg het prentenboek niet aan.’), uitingen die te maken hebben met het communicatieplatform (‘Ik ga nu mijn scherm delen’) en algemene of overige procedurele uitingen. Binnen deze vier categorieën werd verder onderscheid gemaakt tussen instructieve uitingen, uitingen waarin problemen werden geconstateerd, uitingen waarin oplossingen werden aangedragen en overige uitingen.

Interviewleidraad. Voor de interviews met vrijwilligers werd een interviewleidraad gebruikt, waarin vrijwilligers vragen werden gesteld over hun motivatie voor deelname aan het project, de voorbereiding op de trainingssessies, de keuze voor een communicatieplatform, het gebruiksgemak van het platform en de digitale prentenboeken, de aanpak tijdens de trainingssessies, hun mening en die van kinderen en ouders over de digitale prentenboeken en hun mening over de werkwijze (samen online kijken naar digitale prentenboeken en daarover praten). De interviewleidraad is opgenomen in Appendix A.

Gebruiksgegevens. De gebruiksgegevens van gezinnen zijn bijgehouden met behulp van Google Analytics. Doordat elk deelnemend gezin een unieke inlogcode kreeg, kon worden gevolgd op welke dagen gezinnen welke digitale prentenboeken hebben afgespeeld. Meer specifiek werden de momenten geregistreerd waarop er op de ‘play/pause’-knop van een prentenboek werd geklikt. Dat betekent dat ook kan worden afgeleid of er tijdens één prentenboeksessie meerdere keren op de knop is geklikt (we keken met name naar het aantal pauzes) en dus of ouders de

strategie toepasten die zij tijdens de trainingssessies met vrijwilligers kregen aangereikt (tussentijds stoppen om te praten over het verhaal).

Interventie

In de interventie keken vrijwilligers, kinderen en ouders samen online naar digitale prentenboeken, waarbij vrijwilligers werden aangemoedigd om stimulerende interacties aan te gaan met kinderen en daar ook ouders bij te betrekken. Digitale prentenboeken zijn in dit geval digitale bewerkingen van bestaande, papieren prentenboeken waarbij een voice-over het verhaal vertelt en multimediatechnieken (zoomen, beweging, geluid) worden ingezet om begrip van het verhaal te ondersteunen. De bewerkingen zijn gemaakt en beschikbaar gesteld door Het Woeste Woud (<https://hetwoestewoud.nl/>). Het gaat om tien titels: *Beer is op vlinder*, *Bolder en de boot*, *Kleine kangoeroe*, *Lieve Lieve*, *Lieve, stoute beer Baboen*, *Met opa op de fiets*, *Na-apers!*, *Olifant en krokodil*, *Rocco Krokodil* en *Tim op de tegels*. Vrijwilligers en gezinnen konden de prentenboeken bekijken via een gemakkelijk toegankelijke app, waarvoor zij één maal een inlogcode van vier tekens moesten invoeren. Vrijwilligers kregen de instructie om gedurende vier weken wekelijks één online trainingssessie in te plannen.

Vrijwilligers bekeken vooraf een instructievideo, waarin uitleg werd gegeven over digitale prentenboeken, over hoe deze gebruikt konden worden in gezinnen en over hoe de trainingssessies ingericht konden worden. Daarnaast werden in de video tips gegeven, bijvoorbeeld over het aantal vragen dat tijdens het bekijken van het prentenboek gesteld kon worden, over hoe het type vragen afgestemd kon worden op het taalniveau van kinderen, over hoe ouders bij de activiteit betrokken konden worden en over wat te doen als kinderen niet gemotiveerd waren om aan een trainingssessie mee te doen. Daarnaast kregen vrijwilligers een

infographic, waarin uitleg werd gegeven over de technische voorbereiding op de trainingssessies (zie Appendix B).

Procedure

Het onderzoek is goedgekeurd door de Ethics Review Committee van het Department of Psychology, Education, and Child Studies van de Erasmus Universiteit Rotterdam (Ethics Review Application 20-059). Vrijwilligers werden geworven voor deelname aan het onderzoek via een oproep in de nieuwsbrief van de VoorleesExpress en via sociale-mediakanalen zoals LinkedIn. Aanvankelijk hebben zich 74 vrijwilligers voor deelname gemeld. Niet alle vrijwilligers kwamen echter in aanmerking voor deelname, bijvoorbeeld omdat ze nog niet gekoppeld waren aan een gezin, omdat hun gezin niet wilde deelnemen, omdat de online ondersteuning bij nader inzien technisch niet realiseerbaar bleek (ouders hadden bijvoorbeeld geen device waarop de ondersteuning gegeven kon worden) of omdat de ouders over te weinig Nederlandse taalvaardigheid beschikten. Vrijwilligers die in aanmerking kwamen voor deelname en van wie het gezin wilde meedoen, werd gevraagd om ouders een toestemmingsformulier te laten ondertekenen. Ook vrijwilligers zelf tekenden een toestemmingsformulier.

Deelnemende vrijwilligers kregen de infographic toegestuurd en een link naar de instructievideo. Ook werden voor vrijwilligers vier online vragenuurtjes georganiseerd. Tijdens die vragenuurtjes kregen vrijwilligers uitleg over het onderzoek en werd gelegenheid gegeven om vragen te stellen. Daarnaast werd door de tweede en derde auteur een helpdesk bijgehouden: vrijwilligers konden via mail vragen stellen en (technische) ondersteuning krijgen.

Vrijwilligers planden de online trainingssessies in met ouders, waarbij ze zelf kozen voor een communicatieplatform (Teams, Zoom of Skype). Vrijwilligers namen de trainingssessies op

via het platform en plaatsten de opnamen vervolgens in een persoonlijke, met een wachtwoord beveiligde SURFdrive-map. SURFdrive is een beveiligd cloud-systeem voor Nederlandse onderwijs- en onderzoeksinstituten. Interviews met vrijwilligers werden online afgenomen door de tweede en derde auteur. Ook hiervan werden opnamen gemaakt, die vervolgens op SURFdrive werden opgeslagen. Bij één vrijwilliger is overigens een deel van de opname verloren gegaan.

Opnamen van de trainingssessies werden getranscribeerd en gecodeerd door de tweede en derde auteur en door twee student-assistenten. De eerste auteur bewerkte samen met de tweede en derde auteur het bestaande codeerschema (De Koning et al., 2020; De la Rie et al., 2018, 2020) zodanig dat het toepasbaar was op de data uit dit onderzoek. Vervolgens probeerden de eerste, tweede en derde auteur het schema uit op een proeftranscript en werkten het schema waar nodig bij. Vervolgens lichtten de tweede en derde auteur (de 'hoofdcodeurs') het schema toe aan de twee student-assistenten en hebben de tweede en derde auteur en de student-assistenten drie transcripten gecodeerd. Berekening van Krippendorffs α liet voor de hoofdcodeurs voor alle beoordelingsaspecten een voldoende interbeoordelaarsbetrouwbaarheid zien (α 's > .67). Omdat de overeenstemming tussen de student-assistenten en de twee hoofdcodeurs op twee onderdelen (initiatie/respons en abstractieniveaus) te laag was (α 's = .63-.66) hebben beide student-assistenten nog een transcript gecodeerd en zijn hun coderingen vergeleken met die van een van de hoofdcodeurs. Voor initiatie/respons was de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid daarna voldoende (α 's = .78), maar voor de abstractieniveaus nog altijd te laag. Daarom is nog een laatste transcript gecodeerd en vergeleken met de coderingen van een van de hoofdcodeurs. Toen bleek de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voldoende ($\alpha = .67$).

De interviews zijn uitgewerkt door de tweede auteur: zij transcribeerde de opnamen en categoriseerde de antwoorden.

Resultaten

Onderzoeksvraag 1

Algemeen. De sessies duurden gemiddeld 22 minuten en 30 seconden (range: 7–60 minuten). Aan 53 sessies (73%) deed één kind mee en bij twintig sessies waren dat er twee (27%). Bij zestig sessies (82%) was de moeder aanwezig, bij acht sessies (11%) was (ook) de vader aanwezig en bij tien sessies (14%) was (ook) een andere persoon aanwezig. Tijdens de meeste sessies ($n = 57$, 78%) werd één digitaal prentenboek bekeken, tijdens veertien sessies (19%) werden twee boeken bekeken en tijdens twee sessies (3%) waren dat er drie. *Tim op de tegels* werd veertien keer bekeken, *Olifant en krokodil* dertien keer, *Rocco Krokodil* twaalf keer, *Kleine Kangoeroe* en *Na-apers!* beide tien keer, *Lieve, stoute beer Baboen* acht keer, *Bolder en de boot*, *Lieve lieve* en *Met opa op de fiets* elk zeven keer en *Beer is op vlinder* drie keer.

Aantallen uitingen, initiaties en responsen. Tabel 2 laat zien hoeveel uitingen er gemiddeld, minimaal en maximaal in elk van de sessies werden gedaan en hoe de aantallen uitingen verdeeld waren over de vrijwilliger, het kind (of de kinderen), de ouder (of de ouders) en eventuele andere aanwezigen.²

---

² Soms waren er twee kinderen of waren beide ouders bij de sessie aanwezig. In die gevallen zijn uitingen (van beide kinderen of van beide ouders) samengenomen.

Tabel 2: Uitingen van vrijwilligers, kinderen en ouders

	<i>N</i> gemiddeld (<i>SD</i>)	<i>N</i> min-max	% gemiddeld	% min-max
Totaal (<i>n</i> =73)	231.01 (133.52)	70-623	-	-
Vrijwilliger (<i>n</i> =73)	128.74 (70.54)	37-315	57.14 (9.99)	42.23-80.68
Kind (<i>n</i> =73)	74.86 (56.43)	14-304	31.95 (9.57)	12.93-50.63
Ouder (<i>n</i> =64)	29.78 (29.03)	0-133	11.88 (9.33)	0-42.60
Ander (<i>n</i> =11)	8.82 (7.28)	1-23	3.41 (2.53)	0.33-7.26

Gemiddeld werd meer dan de helft van de uitingen door de vrijwilliger gedaan, ongeveer een derde van de uitingen werd door het kind (of de kinderen) gedaan, bijna twaalf procent werd door de ouder (of de ouders) gedaan en meer dan drie procent door een ander. Bij de laatste categorie ging het om een oudere broer of een vriendje van het deelnemende kind, of het kind of de man van de vrijwilliger. Er was wel aanzienlijke variatie: het percentage van de uitingen liep voor vrijwilligers op tot meer dan tachtig procent, voor kinderen tot meer dan de helft en voor ouders tot meer dan veertig procent.

In Tabel 3 is weergegeven hoeveel van de uitingen van de verschillende deelnemers initiaties en responsen waren en welk aandeel die initiaties en responsen uitmaakten van het totaal aantal uitingen per deelnemer. Omdat het aantal anderen dat betrokken is bij de sessies beperkt is, richten we ons vanaf nu op de uitingen van vrijwilligers, kinderen en ouders.

Tabel 3: Initiaties en responsen van vrijwilligers, kinderen en ouders

	<i>N</i> gemiddeld (<i>SD</i>)	<i>N</i> min-max	% gemiddeld	% min-max
Vrijwilliger (<i>n</i>=73)				
- Initiatie	87.60 (47.33)	25-214	68.89 (8.35)	45.68-84.76
- Respons	39.59 (27.52)	7-129	29.70 (8.78)	12.07-53.70
- Onbekend	1.56 (2.10)	0-10	1.42 (1.87)	0-7.69
Kind (<i>n</i>=73)				
- Initiatie	15.55 (15.86)	0-79	19.02 (13.44)	0-54
- Respons	52.00 (38.99)	11-222	72.15 (17.56)	28.75-100
- Onbekend	7.32 (9.70)	0-41	8.83 (8.65)	0-32.50
Ouder (<i>n</i>=62)				
- Initiatie	9.68 (14.00)	0-71	29.89 (25.02)	0-100
- Respons	15.35 (14.81)	0-57	50.09 (26.37)	0-100
- Onbekend	5.71 (8.42)	0-35	20.02 (25.95)	0-100

De tabel laat zien dat bij de vrijwilligers het merendeel van de uitingen bestond uit initiaties; iets minder dan een derde van hun uitingen bestond uit responsen. Bij kinderen en ouders is het omgekeerde het geval. Wel is bij ouders het aandeel initiaties (bijna 30 procent) groter dan bij kinderen (minder dan 20 procent). Verder valt het relatief grote aandeel ‘onbekend’—uitingen waarvan niet bepaald kon worden of het om een initiatie of respons ging—op bij kinderen en met name bij ouders. Dat heeft te maken met het relatief grote aantal onverstaanbare uitingen bij deze groepen (zie ‘Type uitingen’), wat weer voorkomt uit het gebruik van de eigen taal van kinderen en ouders tijdens de sessies.

Type uitingen. In Tabel 4 is weergegeven hoe de uitingen van de verschillende deelnemers waren verdeeld over de verschillende typen (inhoudelijk, taalgerelateerd, feedback en erkenning, procedureel, ongerelateerd, ambigu en onverstaanbaar) en welk percentage die verschillende typen uitingen uitmaakten van het totaal aantal uitingen per deelnemer.

Tabel 4: Typen uitingen van vrijwilligers, kinderen en ouders

	<i>N</i> gemiddeld (<i>SD</i>)	<i>N</i> min-max	% gemiddeld	% min-max
Vrijwilliger (<i>n</i>=73)				
- Inhoudelijk	58.60 (37.78)	8-199	45.01 (13.73)	11.70-75.40
- Taalgerelateerd	0.96 (4.14)	0-34	0.61 (2.18)	0-16.83
- Feedback	37.55 (27.59)	9-114	27.97 (9.49)	12.62-51.65
- Procedureel	27.26 (16.41)	5-84	22.44 (10.16)	7.14-50.68
- Ongelateerd	2.07 (3.95)	0-22	1.86 (3.33)	0-14.86
- Ambigu	0.86 (1.36)	0-6	0.82 (1.31)	0-4.92
- Onverstaanbaar	1.45 (2.02)	0-10	1.30 (1.83)	0-7.69
Kind (<i>n</i>=73)				
- Inhoudelijk	36.48 (34.67)	1-171	47.10 (17.22)	3.57-77.27
- Taalgerelateerd	0.41 (1.84)	0-13	0.77 (3.90)	0-29.55
- Feedback	19.33 (18.37)	0-83	26.00 (19.53)	0-92.86
- Procedureel	7.63 (7.12)	0-32	11.39 (9.79)	0-51.35
- Ongelateerd	1.95 (4.44)	0-33	2.75 (4.56)	0-22.15
- Ambigu	0.78 (1.53)	0-9	1.08 (1.88)	0-8
- Onverstaanbaar	8.36 (10.05)	0-41	11.05 (10.57)	0-44.90

Tabel 4 (vervolg)

	<i>N</i> gemiddeld (<i>SD</i>)	<i>N</i> min-max	% gemiddeld	% min-max
Ouder (<i>n</i> =62)				
- Inhoudelijk	8.56 (10.09)	0-45	29.51 (26.10)	0-100
- Taalgerelateerd	0.11 (0.58)	0-4	0.39 (1.76)	0-10
- Feedback	7.74 (7.38)	0-38	24.66 (16.95)	0-60
- Procedureel	5.58 (8.90)	0-63	17.91 (19.55)	0-100
- Ongerelateerd	1.26 (3.10)	0-13	2.85 (6.71)	0-35.29
- Ambigu	0.53 (1.34)	0-7	1.33 (3.62)	0-20
- Onverstaanbaar	6.95 (9.19)	0-34	23.35 (26.02)	0-100

Voor zowel vrijwilligers, kinderen als ouders vormen inhoudelijke uitingen het grootste deel van hun totale aantal uitingen: bij vrijwilligers en kinderen gaat het om bijna de helft van de uitingen, bij ouders om iets minder dan een derde. Uitingen die bij alle drie de groepen ook vaak voorkwamen zijn uitingen waarin feedback wordt gegeven op de bijdrage van een ander of waarin de bijdrage van een ander wordt erkend, procedurele uitingen en onverstaanbare uitingen. Procedurele uitingen kwamen bij vrijwilligers vaker voor, terwijl onverstaanbare uitingen vaker voorkwamen bij kinderen en (met name) ouders. Dat laatste heeft te maken met het gegeven dat vrijwel alle gezinnen een andere thuistaal hadden naast of in plaats van het Nederlands en kinderen en ouders tijdens de sessies regelmatig gebruikmaakten van de eigen taal.

Abstractieniveaus. Tabel 5 laat voor de inhoudelijke uitingen van vrijwilligers, kinderen en ouders zien hoeveel uitingen er op de verschillende abstractieniveaus zijn gedaan en wat per niveau het gemiddelde percentage was op het totaal aantal inhoudelijke uitingen.

Tabel 5: Abstractieniveaus van de uitingen van vrijwilligers, kinderen en ouders

	<i>N</i> gemiddeld (<i>SD</i>)	<i>N</i> min-max	% gemiddeld	% min-max
Vrijwilliger (<i>n</i>=73)				
- Niveau 1	7.93 (7.84)	0-33	13.28 (11.95)	0-48.33
- Niveau 2	13.45 (13.18)	0-59	21.86 (17.98)	0-87.50
- Niveau 3	26.16 (19.56)	0-100	48.06 (23.86)	0-100
- Niveau 4	11.05 (11.57)	0-50	16.79 (11.50)	0-48.48
Kind (<i>n</i>=73)				
- Niveau 1	5.48 (6.36)	0-27	16.09 (16.70)	0-69.23
- Niveau 2	7.29 (9.21)	0-43	21.37 (20.20)	0-100
- Niveau 3	16.42 (15.94)	0-72	46.42 (25.38)	0-100
- Niveau 4	7.29 (12.54)	0-70	16.12 (14.82)	0-60.71
Ouder (<i>n</i>=62)				
- Niveau 1	1.56 (3.41)	0-20	16.10 (26.05)	0-100
- Niveau 2	1.58 (3.75)	0-20	9.00 (15.20)	0-52.63
- Niveau 3	4.11 (4.67)	0-21	62.10 (36.11)	0-100
- Niveau 4	1.31 (2.71)	0-12	12.80 (22.90)	0-100

Uit de tabel blijkt voor alle drie de groepen min of meer hetzelfde beeld: uitingen op het derde (gedecontextualiseerde) niveau zijn in de meerderheid en de aandelen uitingen op de andere drie niveaus zijn redelijk vergelijkbaar. Nadere analyse laat zien dat het grotere aandeel uitingen op Niveau 3 met name wordt bepaald door uitingen waarin overeenkomsten en verschillen worden besproken tussen elementen in het verhaal en tussen het verhaal en de eigen ervaringen van het kind. Bij vrijwilligers, kinderen en ouders maken die uitingen respectievelijk 41, 46 en 58 procent van het totaal aantal uitingen op het derde niveau uit.

Procedurele uitingen. In Tabel 6 is weergegeven hoeveel van de procedurele uitingen van vrijwilligers, kinderen en ouders ‘algemene’ uitingen zijn en hoeveel er betrekking hebben op de taak (samen naar een prentenboek kijken en erover praten), op het medium (het digitale prentenboek zelf) of het platform (Teams, Zoom, Skype).

Tabel 6: Procedurele uitingen van vrijwilligers, kinderen en ouders

	<i>N</i> gemiddeld (<i>SD</i>)	<i>N</i> min-max	% gemiddeld	% min-max
Vrijwilliger (<i>n</i>=73)				
- Algemeen	4.99 (6.91)	0-31	17.70 (22.95)	0-76.47
- Taak	13.79 (12.30)	2-74	53.67 (28.56)	7.69-100
- Medium	3.29 (5.26)	0-28	11.59 (16.03)	0-58.82
- Platform	5.19 (6.88)	0-26	17.03 (16.53)	0-66.67
Kind (<i>n</i>=66)				
- Algemeen	1.70 (3.26)	0-13	20.60 (30.31)	0-100
- Taak	3.82 (5.63)	0-27	45.49 (37.87)	0-100
- Medium	0.88 (1.79)	0-10	14.52 (26.75)	0-100
- Platform	1.22 (2.33)	0-13	19.27 (29.49)	0-100
Ouder (<i>n</i>=48)				
- Algemeen	0.92 (2.13)	0-13	24.04 (38.27)	0-100
- Taak	2.85 (7.23)	0-52	40.55 (39.46)	0-100
- Medium	0.47 (0.94)	0-4	14.69 (28.01)	0-100
- Platform	1.35 (2.58)	0-9	21.07 (30.58)	0-100

Voor vrijwilligers, kinderen en ouders geldt dat het merendeel van de procedurele uitingen betrekking heeft op de taak zelf. In veel gevallen gaat het dan om het geven of opvolgen van

instructies (vrijwilligers: 65%, kinderen: 39%, ouders: 46%) of om ‘overige uitingen’ (vrijwilligers: 32%, kinderen: 56%, ouders: 47%). Uitingen waarin problemen bij de taakuitvoering (en bijgevolg oplossingen voor die problemen) worden besproken, komen maar weinig voor. Uitingen die betrekking hebben op het medium komen in alle drie de groepen het minste voor. Algemene uitingen en uitingen die betrekking hebben op het platform nemen een tussenpositie in.

Omdat technische problemen een barrière kunnen vormen voor onze aanpak hebben we afzonderlijk gekeken welk aandeel van alle uitingen betrekking heeft op problemen met het medium of platform. Problemen met het medium worden door vrijwilligers, kinderen en ouders alle drie in maar één procent van de uitingen besproken; problemen met het platform komen in respectievelijk twee, één en twee procent van de uitingen van vrijwilligers, kinderen en ouders voor.

Onderzoeksvraag 2

Motivatie voor deelname. De twee meest genoemde redenen voor deelname aan het onderzoek waren dat vrijwilligers wilden leren over online voorlezen (9 keer genoemd) en dat ze online voorlezen zagen als een goed alternatief voor reguliere voorleessessies (7 keer genoemd).

Daarnaast gaven vrijwilligers aan dat ze graag wilden bijdragen aan onderzoek (3 keer genoemd), dat ze graag hun eigen digitale vaardigheden wilden ontwikkelen en dat ze (voor)lezen belangrijk vinden (beide 2 keer genoemd).

Voorbereiding. We vroegen vrijwilligers hoe de voorbereiding op de online sessies verliep. Vier vrijwilligers gaven aan geen problemen te hebben ervaren. Tien vrijwilligers vertelden moeite te hebben gehad met de (eigen) technische voorbereiding. Dat kwam door beperkte ervaring met

communicatieplatforms zoals Teams en Zoom, door problemen met specifieke platforms, waarna moest worden overgestapt naar een ander platform en door problemen met specifieke functies van de platforms (bijvoorbeeld de opnamefunctie of het instellen van het geluid). Die technische voorbereiding kon veel tijd kosten; een suggestie was dan ook stapsgewijze handleidingen per platform te maken. Vijf vrijwilligers gaven aan moeite te hebben gehad met de technische voorbereiding in het gezin, bijvoorbeeld bij het installeren van of openen van de link naar het communicatieplatform. Eén vrijwilliger zei moeite te hebben gehad om het gezin te overtuigen om mee te doen.

We hebben vrijwilligers ook gevraagd naar de kwaliteit van de ondersteuning die ze van het onderzoeksteam bij de voorbereiding kregen. Nagenoeg alle vrijwilligers waren positief (15 keer genoemd), met name over de hulp die ze via mail kregen (6 keer expliciet genoemd). Er waren ook enkele punten van kritiek:

- Eén vrijwilliger miste specifieke instructies voor het gezin (onze instructiematerialen waren uitsluitend op de vrijwilliger gericht, die vervolgens zorg moest dragen voor de overdracht aan het gezin).
- Eén vrijwilliger miste specifieke vraagsuggesties per prentenboek (in onze instructievideo hebben we algemene suggesties gedaan voor vragen, die vrijwilligers vervolgens zelf moesten vertalen naar de situatie in een prentenboek).
- Eén vrijwilliger vond het verwarrend dat informatie voor het onderzoek op verschillende plekken werd aangeboden (er was een centrale map met bijvoorbeeld informatiematerialen voor ouders, een youtube-kanaal waar de instructievideo kon worden bekeken en een aparte pagina waar de prentenboeken konden worden afgespeeld).

Keuze voor een communicatieplatform. Zoom was het meest gebruikte systeem (9 keer genoemd). Andere vrijwilligers gebruikten Skype (4 keer genoemd) of Teams (3 keer genoemd). Enkele vrijwilligers noemden een specifieke reden voor hun keuze: de meest genoemde reden was dat vrijwilliger of gezin problemen had met een ander platform en daarom is overgestapt (5 keer genoemd). Andere redenen waren dat de vrijwilliger of het gezin al ervaring met het systeem had (3 keer genoemd), het gebruiksgemak van het systeem (1 keer genoemd), het feit dat er iemand in de buurt was die technische hulp kon geven bij het systeem (1 keer genoemd) en veiligheidsoverwegingen: Teams werd door één vrijwilliger als meest veilig bestempeld (het systeem werd om die reden overigens ook aangeraden door het onderzoeksteam).

In de meeste gevallen hadden vrijwilligers maar beperkte ervaring met het gekozen communicatieplatform (7 keer genoemd): ze hadden het eerder gebruikt als deelnemer maar niet als organisator, zonder kennis van de verschillende functies en/of met ondersteuning van anderen. Vijf vrijwilligers hadden helemaal geen ervaring met het platform, hoewel bij twee vrijwilligers hun partner er wel ervaring mee had en hulp kon bieden. Vier vrijwilligers hadden al wel ervaring met het gekozen platform.

Gebruiksgemak van het platform en van de prentenboeken-app. Vier vrijwilligers gaven zonder reserves aan dat het werken met het platform goed verliep; drie van hen werkten met Zoom, één met Teams. Zeven vrijwilligers—van wie er vijf met Zoom werkten, één met Teams en één met Skype—gaven ook aan dat het werken met het platform goed verliep, maar plaatsten wel kanttekeningen. Drie vrijwilligers moesten erg wennen aan het werken met een platform; dit waren overigens vrijwilligers die hun eigen digitale vaardigheden als matig tot redelijk beoordeelden. Twee vrijwilligers gaven aan een enkele keer problemen te hebben ervaren met het delen van het geluid (beiden werkten met Zoom). Eén van hen had ook problemen met het

opnemen van de sessies. Eén vrijwilliger benoemde het belang van technische randvoorwaarden: Teams draaide niet goed op een oude laptop. Eén vrijwilliger gaf aan dat het lastig was om de werking van het platform (Zoom in dit geval) aan het gezin uit te leggen. Eén vrijwilliger vertelde dat het gezin soms moeite had om de link naar Zoom te openen. Vijf vrijwilligers, ten slotte, waren niet positief over de platforms, maar benoemden vooral problemen; drie van hen werkten met Skype, één met Zoom en één met Teams. Twee van hen gaven aan problemen te ervaren met de functie ‘scherm delen’ in Skype. Eén van hen gaf ook aan dat het kind tijdens het bekijken van het prentenboek niet zichtbaar was. Eén vrijwilliger die werkte met Skype vertelde dat beperkingen in haar eigen technische vaardigheden het werken met het systeem bemoeilijkten en één vrijwilliger die met Teams werkte vond het systeem niet gebruiksvriendelijk.

Over de toegankelijkheid van de prentenboeken-app waren de vrijwilligers unaniem positief: het inlogproces was gemakkelijk en er werden geen problemen ervaren. Ook over andere technische aspecten van de prentenboeken-app waren de vrijwilligers onverdeeld positief. Wel werden nog drie opmerkingen gemaakt: één vrijwilliger had problemen met het afspelen van de prentenboeken op haar telefoon, één vrijwilliger had in het begin problemen met het opstarten van de prentenboeken via Google Chrome en één vrijwilliger wees op problemen met het bufferen.

Aanpak tijdens de online sessies. De meeste vrijwilligers pasten de voorgestelde wijze toe: het digitale prentenboek afspelen en tussentijds pauzeren om vragen te stellen (11 keer genoemd). Er waren ook afwijkende werkwijzen. Drie vrijwilligers lieten eerst het digitale prentenboek zien zonder te pauzeren, speelden het prentenboek daarna nog eens af en pauzeerden dan om vragen te stellen. Twee van hen gaven aan het vervelend te vinden om tijdens het afspelen van het

prentenboek meteen te interrumpen; een andere vrijwilliger, die de voorgestelde werkwijze volgde, merkte dat overigens ook op. Twee vrijwilligers volgden eerst de voorgestelde werkwijze en lieten dan het prentenboek nog een keer zien zonder vragen te stellen en één vrijwilliger stelde pas vragen nadat ze het prentenboek had afgespeeld.

Mening over de digitale prentenboeken. De vrijwilligers zelf waren positief over verschillende aspecten van de prentenboeken: ze vonden de verhalen leuk (13 keer genoemd), ze vonden het tempo en niveau van de prentenboeken goed (respectievelijk 5 en 4 keer genoemd), ze vonden het aanbod gevarieerd (4 keer genoemd), ze vonden de duur van de verhaaltjes goed, ze vonden de thema's mooi en ze vonden dat de verhaaltjes goed aansloten bij de leeftijd van kinderen in de doelgroep (alle 1 keer genoemd). Er waren ook kanttekeningen: zo vonden respectievelijk zeven en vier vrijwilligers het tempo van de prentenboeken en het niveau van de verhaaltjes niet goed, maar juist te hoog. Dat heeft vermoedelijk te maken met de leeftijden van de kinderen die ze begeleidden. De gemiddelde leeftijd van de kinderen voor wie de vrijwilligers het tempo en niveau te hoog vonden, was respectievelijk 4.9 jaar en 4.8 jaar. De gemiddelde leeftijd van de kinderen voor wie de vrijwilligers het tempo en niveau niet te hoog vonden, was respectievelijk 5.6 jaar en 5.5 jaar. Andere kanttekeningen waren het ontbreken van boekjes voor oudere kinderen (2 keer genoemd, in beide gevallen door vrijwilligers die een achtjarig kind begeleidden), het ontbreken van 'stoerder' aanbod voor jongens (1 keer genoemd), de beperkte variatie in het aanbod (1 keer genoemd) en het feit dat de prentenboeken niet erg cultuursensitief zijn (1 keer genoemd). Er werden ook enkele aanbevelingen voor aanpassingen gedaan, zoals het inbouwen van een mogelijkheid om, net als bij papieren prentenboeken, een bladzijde om te slaan (2 keer genoemd), onder meer om het tempo in het boekje wat omlaag te brengen. Ook los daarvan werd het inbouwen van pauzes aangeraden (1 keer genoemd). Daarnaast werd de

aanbeveling gedaan om tekst op te nemen in de prentenboeken en de kaft in beeld te brengen (beide 1 keer genoemd).

Vrijwel alle vrijwilligers gaven aan dat zowel kinderen als ouders positief waren over de prentenboeken (15 keer genoemd). Drie vrijwilligers gaven (daarnaast) wel aan dat deelnemende ouders/kinderen het niveau van de verhaaltjes te hoog vonden. Andere kanttekeningen die geplaatst werden, waren dat kinderen en ouders bij herhaald aanbod minder interesse hadden (2 keer genoemd), dat ze het tempo van de verhaaltjes te hoog vonden (1 keer genoemd) of dat het kind een voorkeur had voor andere, 'stoerdere' verhalen (1 keer genoemd).

Vier vrijwilligers gaven zonder reserves aan dat ze ook na de onderzoeksperiode met de digitale prentenboeken willen blijven werken. Elf vrijwilligers wilden dat ook blijven doen, maar gaven hierbij wel voorwaarden aan. Zo zeiden zeven vrijwilligers niet alleen maar van digitale prentenboeken gebruik te willen blijven maken: zij zien digitale prentenboeken als aanvulling op het reguliere voorlezen of als alternatief in geval van nood. Drie vrijwilligers gaven aan met digitale prentenboeken te willen blijven werken als er meer (gevarieerd) aanbod komt. Eén vrijwilliger gaf aan alleen met digitale prentenboeken te willen blijven werken als onderdeel van de reguliere huisbezoeken en een andere vrijwilliger noemde als voorwaarde dat de boeken anders worden vormgegeven (de kaft en tekst moeten zichtbaar zijn, bladzijden moeten kunnen worden omgeslagen). Maar één vrijwilliger gaf aan niet met digitale prentenboeken te willen blijven werken.

Acht vrijwilligers gaven zonder reserves aan dat de VoorleesExpress ook in de toekomst met digitale prentenboeken moet blijven werken. Zes vrijwilligers vonden dat ook, maar benadrukten dat de prentenboeken moeten dienen als aanvulling of alternatief in geval van nood. Twee vrijwilligers gaven aan dat het aanbod, ten opzichte van de selectie die ze nu aangeboden

hebben gekregen, dan wel moet worden uitgebreid. Eén vrijwilliger vond dat de boekjes op bepaalde punten moeten worden aangepast (zie hiervoor).

Mening over de werkwijze. Op drie na vonden alle vrijwilligers het basisidee—samen online kijken naar digitale prentenboeken en daarover praten—positief, hoewel de helft van hen wel zei de aanpak vooral te beschouwen als een alternatief of aanvulling. Drie vrijwilligers gaven aan dat zelf fysiek voorlezen leuker en beter is. Er werden ook andere kanttekeningen geplaatst: één vrijwilliger vond de werkwijze niet geschikt voor oudere kinderen, één vrijwilliger benadrukte dat de technische voorwaarden op orde moeten zijn en één vrijwilliger gaf aan dat er ook op gestuurd kan worden dat er andere vragen dan alleen over het verhaal worden gesteld (bijvoorbeeld vragen over het eigen leven van het kind). De drie vrijwilligers die niet positief waren over het basisidee gaven alle drie aan dat ze fysiek voorlezen beter vinden.

Gezinnen waren volgens het merendeel van de vrijwilligers positief over de werkwijze. Twaalf vrijwilligers gaven zonder reserves aan dat ouders en kinderen de online ondersteuning met digitale prentenboeken leuk vonden. Vier vrijwilligers waren minder positief: drie van hen zeiden dat het gezin fysiek voorlezen leuker vond en één vrijwilliger gaf aan dat haar gezin de online werkwijze te moeilijk vond.

Alle vrijwilligers vonden dat de VoorleesExpress ook in de toekomst met online ondersteuning zou moeten blijven werken. Vijf van hen koppelden dat standpunt expliciet aan de corona-situatie: zij zien het als een mogelijkheid om de VoorleesExpress ondanks de lockdown door te laten gaan. Acht vrijwilligers vonden online ondersteuning, ook los van corona, een nuttig alternatief of aanvulling in situaties waarin live contact niet altijd mogelijk is. Twee vrijwilligers verbonden er voorwaarden aan: één van hen gaf aan dat vrijwilliger en gezin elkaar al wel moeten kennen (dat wil zeggen, fysiek kennis moeten hebben gemaakt) voordat online

ondersteuning een succes kan worden, een andere vrijwilliger benadrukte dat ze dan zelf (zonder digitaal prentenboek) wil blijven voorlezen.

Onderzoeksvraag 3

In Tabel 7 worden de resultaten van de analyse van de gebruiksgegevens gepresenteerd.

Tabel 7: Resultaten van de analyse van de gebruiksgegevens

	Min	Max	Gemiddelde (SD)
Aantal dagen waarop gezinnen zelf prentenboeken hebben bekeken ($n = 19$ gezinnen)	0	19	4.58 (5.81)
- Aantal dagen voor de laatste trainingssessie ($n = 15$ gezinnen)	0	10	3.07 (3.20)
- Aantal dagen na de laatste trainingssessie ($n = 15$ gezinnen)	0	17	2.87 (5.64)
Aantal titels dat is bekeken ($n = 15$ gezinnen)	1	10	4.93 (3.65)
Aantal lezingen van één prentenboek ($n = 15$ gezinnen)	1	75	19.40 (23.33)
Aantal lezingen per dag ($n = 15$ gezinnen)	1	8	2.78 (1.93)
Aantal pauzes per lezing ($n = 15$ gezinnen)	1	12	3.44 (3.00)

Gezinnen hebben buiten de sessies met de vrijwilliger gemiddeld op ongeveer vijf dagen zelfstandig de digitale prentenboeken afgespeeld. In vier gezinnen zijn buiten de trainingssessies geen prentenboeken afgespeeld, in de resterende vijftien gezinnen gebeurde dat wel, maar was de variatie aanzienlijk: in vijf gezinnen werden op maar één dag prentenboeken afgespeeld, terwijl in één gezin op negentien dagen prentenboeken werden afgespeeld. Gemiddeld lag het aantal

dagen waarop gezinnen zelfstandig prentenboeken afspeelden zowel voor als na de laatste trainingssessie rond de drie. Ook hier was variatie tussen de gezinnen. Acht van de vijftien gezinnen die zelfstandig prentenboeken afspeelden, deden dat alleen tijdens de trainingsperiode, twee gezinnen deden dat alleen na de trainingsperiode en vijf gezinnen deden dat zowel tijdens als na de trainingsperiode. De gezinnen die de prentenboeken zelf hebben afgespeeld, bekeken gemiddeld ongeveer vijf van de tien titels. Zes titels werden dertig keer of meer afgespeeld: *Tim op de tegels* (42 keer), *Olifant en krokodil* (36 keer), *Beer is op vlinder* en *Kleine kangoeroe* (beide 33 keer), *Rocco Krokodil* (31 keer) en *Lieve lieve* (30 keer). Vier titels werden minder dan dertig keer afgespeeld: *Lieve, stoute beer Baboen* (26 keer), *Bolder en de boot* en *Met opa op de fiets* (beide 21 keer) en *Na-apers!* (18 keer). Gemiddeld waren er per gezin ongeveer twintig ‘lezingen’ van één prentenboek (onder lezing wordt het afspelen van één individueel prentenboek verstaan). De verschillen tussen gezinnen waren aanzienlijk: bij acht gezinnen lag het aantal onder de tien, bij zeven gezinnen lag dat aantal er (ver) boven (tot 75 lezingen). Het aantal lezingen per dag lag gemiddeld net onder de drie. Door te kijken naar het aantal keren waarop een prentenboek tijdens één lezing werd gepauzeerd, konden we een indicatief antwoord krijgen op de vraag of ouders de strategie die tijdens de trainingssessies werd aangeboden (het boekje pauzeren om een vraag te stellen) werd gevolgd. Het aantal pauzes lag gemiddeld tussen de drie en vier. Ervan uitgaande dat tijdens elke pauze een vraag is gesteld, ligt dat aantal dus in de range die we hebben voorgesteld in de instructie aan vrijwilligers (niet meer dan 3 tot 5 vragen per boekje).

Conclusies

Drie vragen stonden in dit onderzoek centraal:

1. Kunnen vrijwilligers van de VoorleesExpress door samen met kinderen en ouders online te kijken naar digitale prentenboeken en over die prentenboeken te praten ouders helpen om stimulerende interacties met hun kinderen aan te gaan?
2. Hoe ervaren vrijwilligers en ouders deze vorm van ondersteuning?
3. Hoe is het gebruik van de digitale prentenboeken na afloop van de ondersteuning?

Onderzoeksvraag 1

Om de eerste onderzoeksvraag te beantwoorden, observeerden we de aard van de interacties tussen vrijwilligers, kinderen en ouders tijdens de vier trainingssessies. De kern van het antwoord op de vraag zit in de mate waarin vrijwilligers erin slaagden de ouders actief bij de sessies te betrekken. Er kunnen een aantal constatering worden gedaan. Allereerst was in verreweg de meeste sessies (bijna 90 procent) een ouder aanwezig, in de meeste gevallen de moeder. Vrijwel steeds als een ouder aanwezig was, deed die ten minste één uiting (in 97 procent van de gevallen), maar meestal meer: het gemiddelde aantal uitingen van ouders per trainingssessie lag rond de dertig. Wel was het aandeel van ouders beperkter dan dat van de vrijwilligers en kinderen. Meer dan de helft van het totaal aantal uitingen per sessie werd door de vrijwilligers gedaan, ongeveer een derde door de kinderen en iets meer dan tien procent door de ouders. Vrijwilligers namen het vaakst het initiatief, ouders en met name kinderen deden dat minder: twee derde van de uitingen van de vrijwilligers waren initiaties, voor ouders was dat een derde en voor kinderen ongeveer twintig procent. Het merendeel van de uitingen van ouders

bestond uit inhoudelijke bijdragen (vragen of opmerkingen over de inhoud van het prentenboek), feedback en erkenningen van de uitingen van het kind. Dat aandeel was wel kleiner dan het aandeel inhoudelijke uitingen, feedback en erkenning van de vrijwilligers en kinderen. Mogelijk is dat beeld echter wat vertekend en was het aandeel van zulke uitingen onder ouders groter. Ongeveer een kwart van de uitingen van de ouders was namelijk onverstaanbaar: vaak ging het om uitingen in de eigen taal van de ouders. De inhoudelijke uitingen van zowel vrijwilligers, kinderen als ouders waren relatief vaak van een hoog abstractieniveau: het vaakst ging het om uitingen waarin overeenkomsten en verschillen werden besproken tussen elementen in het verhaal of waarin de relatie werd gelegd tussen het verhaal en de eigen ervaringen van het kind. Een minimaal aantal uitingen (maximaal 2 procent) werd besteed aan het bespreken van problemen met het medium (de digitale prentenboeken) of het communicatieplatform (Teams, Zoom, Skype).

Conclusie: hoewel de vrijwilligers zelf de grootste rol speelden in de trainingssessies, kunnen we op basis van de verzamelde gegevens wel concluderen dat de vrijwilligers er tijdens de sessies vaak in zijn geslaagd om de ouders actief en inhoudelijk bij de sessies te betrekken. De eerste onderzoeksvraag kan dus bevestigend worden beantwoord.

Onze steekproef is vermoedelijk een selecte: vrijwilligers die inschatten dat het gezin dat ze begeleidden niet gemotiveerd zou zijn om deel te nemen aan online ondersteuning hebben zich waarschijnlijk niet aangemeld. Toch is onze conclusie over de online sessies ook opmerkelijk: eerder onderzoek naar reguliere uitvoering van de VoorleesExpress liet namelijk zien dat een behoorlijke groep ouders vaak niet actief deelneemt aan fysieke voorleessessies (Broens & Van Steensel, 2019). We bevelen daarom aan om ook op grotere schaal te onderzoeken of online sessies sneller uitnodigen tot actieve deelname van ouders.

Onderzoeksvraag 2

Om de tweede onderzoeksvraag te beantwoorden, hebben we interviews afgenomen bij de vrijwilligers die de online ondersteuning hebben gegeven. Een aantal observaties is belangrijk. Allereerst bleek de technische voorbereiding op de online sessies voor relatief veel vrijwilligers lastig: gebrek aan ervaring met de communicatieplatforms en technische problemen maakten dat de voorbereiding in sommige gevallen veel tijd kostte. Sommige van die technische problemen traden ook tijdens de rest van de interventieperiode op, hoewel ze de voortgang van de sessies niet of nauwelijks lijken te hebben belemmerd (zie Onderzoeksvraag 1). Over de toegankelijkheid en het gebruik van de prentenboeken-app waren de vrijwilligers unaniem positief. Hoewel het merendeel van de vrijwilligers de voorgestelde werkwijze (het digitale prentenboek afspelen en tussentijds pauzeren om vragen te stellen) heeft gevolgd, hebben sommige vrijwilligers andere keuzes gemaakt: zo lieten enkele van hen eerst het prentenboek zien zonder vragen te stellen, omdat ze het vervelend vonden het verhaal te onderbreken. Vrijwilligers waren veelal positief over de prentenboeken en gaven aan dat ook kinderen en ouders enthousiast waren. Wel werd aangegeven dat de boeken wat tempo en niveau betreft niet altijd aansloten bij met name jongere kinderen. Daarbij aansluitend deden vrijwilligers suggesties voor aanpassingen, zoals het inbouwen van pauzes, bijvoorbeeld door toevoeging van de mogelijkheid om een bladzijde om te slaan. Vrijwel alle vrijwilligers wilden in de toekomst met digitale prentenboeken blijven werken en adviseerden ook de VoorleesExpress om dat te blijven doen. Vaak werd wel opgemerkt dat digitale prentenboeken moeten dienen als aanvulling op of alternatief voor regulier voorlezen, niet als vervanging. Bovendien moet er voldoende en gevarieerd aanbod zijn. Het merendeel van de vrijwilligers was ook positief over de gekozen werkwijze (samen online kijken naar digitale prentenboeken en daarover praten) en dat gold ook

voor de gezinnen, hoewel de vrijwilligers deze werkwijze opnieuw eerder als aanvulling of alternatief beschouwen dan als vervanging. Alle vrijwilligers vonden dat de VoorleesExpress ook in de toekomst met online ondersteuning moet blijven werken. Verschillende vrijwilligers gaven aan dat deze aanpak ook los van corona een nuttige aanvulling of alternatief kan zijn.

Conclusie: werken met digitale prentenboeken en online ondersteuning lijkt op basis van dit onderzoek een goede aanvulling of alternatief, maar geen vervanging voor fysiek voorlezen. Bij online ondersteuning is het wel van belang om vrijwilligers te ondersteunen bij de technische voorbereiding en dan met name bij het gebruik van de communicatieplatforms.

Opnieuw kan het selecte karakter van de steekproef een rol hebben gespeeld bij de bevindingen: alle vrijwilligers waren op voorhand immers gemotiveerd om met digitale prentenboeken te werken en online ondersteuning te geven, wat waarschijnlijk maakt dat ze relatief positief hebben geoordeeld. Nader onderzoek moet uitwijzen of hun oordeel representatief is voor de gemiddelde vrijwilliger. Toch maakt het onderzoek duidelijk dat digitale activiteiten een potentieel gunstige toevoeging zijn aan bestaande ouder-kindprogramma's. Daarmee vult het onderzoek een leemte: in ouder-kindprogramma's is nog nauwelijks aandacht voor zulke activiteiten (Fikrat-Wevers et al., 2021). Wel moet goed worden gekeken hoe die activiteiten zowel voor uitvoerders als voor gezinnen zo toegankelijk mogelijk kunnen worden gemaakt.

Onderzoeksvraag 3

Om de derde onderzoeksvraag te beantwoorden, hebben we het gebruik van de digitale prentenboeken door deelnemende gezinnen gevolgd: we hebben onderzocht hoe vaak ze buiten

de trainingssessies de prentenboeken afspeelden, hoeveel titels ze afspeelden, hoe vaak ze die titels bekeken en hoe vaak ze van de pauzeknop gebruikmaakten. Met dat laatste kregen we een indicatief antwoord op de vraag of ouders de strategie die tijdens de trainingssessies werd aangeboden en gemodelleerd (het boekje pauzeren om een vraag te stellen), hebben gevolgd. Uit de gebruiksgegevens bleek dat het merendeel van de gezinnen ook zelfstandig de digitale prentenboeken heeft afgespeeld. De helft van hen bleef dat ook na de laatste sessie doen. Het gebruik liep wel uiteen: sommige gezinnen hebben maar één keer een prentenboek bekeken, andere gezinnen bekeken ze gedurende de onderzoeksperiode meerdere dagen (tot een maximum van 19 dagen) en bekeken titels meerdere keren (tot een maximum van 75 keer). Het aantal pauzes per leessessie lag gemiddeld tussen de drie en vier. Dat laatste zou kunnen betekenen dat de ouders de digitale prentenboeken inderdaad tussentijds hebben gepauzeerd om hun kind een vraag te stellen.

Conclusie: de online training heeft er kennelijk voor het merendeel van de gezinnen toe geleid dat ze ook zelfstandig de digitale prentenboeken gingen bekijken, hoewel de variatie aanzienlijk was. Het lijkt er daarnaast op dat ouders de aangeboden strategie (het boekje pauzeren om vragen te stellen) hebben gevolgd.

Naar aanleiding van de geconstateerde variatie in het zelfstandig gebruik van de digitale prentenboeken doen we de aanbeveling om na te denken over hoe ouders kunnen worden aangemoedigd om vaker gebruik te maken van de prentenboeken. Een mogelijkheid is om ouders te ‘nudgen’ (Thaler & Sunstein, 2008). ‘Nudges’ zijn kleine ingrepen die mensen aanzetten tot gewenst gedrag. Eerder onderzoek waarin ouders bijvoorbeeld met enige regelmaat via hun telefoon een reminder kregen om hun kind voor te lezen of te ondersteunen bij het lezen, lieten in dit verband positieve effecten zien (Kraft & Monti-Nussbaum, 2017; Mayer et al., 2015; Van der

Sande et al., 2019; York & Loeb, 2014). Daarnaast bevelen we aan om het aanbod van digitale prentenboeken uit te breiden: een groter aanbod nodigt mogelijk uit tot frequenter gebruik.

Literatuur

- Broens, A., & Van Steensel, R. (2019). *Werkt de VoorleesExpress? Effecten op woordenschat, verhaalbegrip en de geletterde thuisomgeving. Stichting Lezen Reeks 29*. Delft: Eburon.
- De Koning, B. B., Wassenburg, S. I., Ganushchak, L. Y., Krijnen, E., & van Steensel, R. (2020). Inferencing questions embedded in a children's book help children make more inferences. *First Language, 40*(2), 172-191.
- De la Rie, S., Van Steensel, R., Van Gelderen, A., & Severiens, S. (2018). The role of type of activity in parent-child interactions within a family literacy programme: Comparing prompting boards and shared reading. *Early Child Development and Care, 188*(8), 1076-1092.
- De la Rie, S., Van Steensel, R., Van Gelderen, A., & Severiens, S. (2020). Level of abstraction in parent-child interactions: The role of activity type and socioeconomic status. *Journal of Research in Reading, 43*(1), 140-159.
- Fikrat-Wevers, S., Van Steensel, R., & Arends, L. (2021). Effects of family literacy programs on the emergent skills of children from low-SES families: A meta-analysis. *Review of Educational Research* (online first).
- Kraft, M., & Monti-Nussbaum, M. (2017). Can schools enable parents to prevent summer learning loss? A text-messaging field experiment to promote literacy skills. *Annals of the American Academy of Political and Social Science, 674*, 85-112.
- Mayer, S. E., Kalil, A., Oreopoulos, P. & Gallegos, S. (2015). *Using behavioral insights to increase parental engagement: The parents and children together (PACT) intervention*. NBER working paper series.

- Takacs, Z. K., Swart, E. K., & Bus, A. G. (2015). Benefits and pitfalls of multimedia and interactive features in technology-enhanced storybooks: A meta-analysis. *Review of Educational Research, 85*, 698-739.
- Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2008). *Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness*. Yale University Press.
- Van der Sande, L., Wildeman, I., Bus, A., & Van Steensel, R. (2019). *Lezen stimuleren via vrij lezen, boekgesprekken en appberichten. Effecten van leesbevorderingsactiviteiten in het basisonderwijs en vmbo. Stichting Lezen Reeks 31*. Delft: Eburon.
- York, B. N., Loeb, S., & Doss, C. (2019). One step at a time: The effects of an early literacy text messaging program for parents of preschoolers. *Journal of Human Resources, 54*(3), 537-566.

Appendix A: Interviewleidraad

1. Voorbereiding

Vragen voor de vrijwilliger en ouder (alle vragen kunnen voor beiden worden gebruikt):

- ➔ Waarom wilde u deelnemen aan het onderzoek?
- ➔ Hoe verliep de voorbereiding op het digitale voorlezen? Wat ging goed en wat ging minder goed?
- ➔ Kreeg u voldoende ondersteuning bij de voorbereiding op het digitale voorlezen? Zo nee, wat kan worden verbeterd?

2. Communicatieplatform

Vragen voor de vrijwilliger en ouder (alle vragen kunnen voor beiden worden gebruikt):

- ➔ Welk communicatieplatform heeft u gebruikt en waarom hebt u voor dat platform gekozen?
- ➔ Had u al eerdere ervaring met het platform?
- ➔ Hoe verliep het werken met het platform? Wat ging goed en wat ging minder goed?

3. Digitale prentenboeken

Vragen voor de vrijwilliger en ouder (alle vragen kunnen voor beiden worden gebruikt):

- ➔ U moest de eerste keer voor het gebruik van de prentenboeken inloggen met een leescode. Ging dat goed of niet? Als het niet goed ging, wat ging er dan niet goed? Weet u ook of dit de ouders goed gelukt is?
- ➔ Hoe vond u de verhaaltjes? Waarom vond u dat?
- ➔ Hoe vond het kind en de ouder de verhaaltjes?
- ➔ Werkte de techniek van de digitale prentenboeken goed? Waarom wel/niet?
- ➔ Wilt u ook na deze vier weken blijven werken met digitale prentenboeken? Waarom wel/niet?

4. Interacties

Vragen voor de vrijwilliger:

- ➔ Deed er een ouder mee met de voorleessessie? Waarom wel/niet? Had de ouder ook een rol tijdens het voorlezen? Zo ja, wat deed de ouder?
- ➔ Hoe hebt u het digitaal voorlezen aangepakt? Hoe zagen uw sessies met het kind (en de ouder) eruit? Heeft u afgeweken van onze suggesties? Zo ja, waarom?
- ➔ Stelde u het kind (en de ouder) vragen naar aanleiding van het prentenboek? Zo ja, welke soort vragen stelde u?
- ➔ (Hoe) reageerden het kind (en de ouder) op de vragen? Leidden de vragen tot gesprekjes? Hoe ervoer u die gesprekjes?

- ➔ Weet u of het kind en de ouder ook zelf nog naar de digitale prentenboeken zijn gaan kijken? Deden ze dat samen? Wat vonden ze daarvan? Maakten ook andere gezinsleden gebruik van de digitale prentenboeken?

Vragen voor de ouder:

- ➔ De vrijwilliger praatte met uw kind en u over de prentenboekjes. Hoe vond u dat? Konden uw kind en u de vragen van de vrijwilliger goed beantwoorden? Waarom wel/niet?
- ➔ Is uw kind later zelf nog naar de prentenboekjes gaan kijken? Keek u dan mee? Zo ja, praatte u dan met uw kind over het verhaaltje? Keek er nog iemand anders uit het gezin mee?

5. Oordeel m.b.t. het online voorlezen

Vragen voor de vrijwilliger en ouder (alle vragen kunnen voor beiden worden gebruikt):

- ➔ Wat vindt u van het basisidee: samen kijken naar digitale prentenboeken en daarover praten?
- ➔ Hoe denkt u dat het kind het vond? En de ouder?
- ➔ Vindt u dat de VoorleesExpress met online ondersteuning moet blijven werken? Waarom wel/niet?
- ➔ Vindt u dat de VoorleesExpress met digitale prentenboeken moet blijven werken? Waarom wel/niet?

6. Heeft u nog tips voor ons?

Appendix B: Infographic

Ga je voor de eerste keer voorlezen?

Doorloop dan de onderstaande stappen

Stap 1: Kies een communicatieplatform
De volgende functies heeft het nodig: scherm en geluid delen, opname mogelijkheid. Er zijn verschillende platformen met deze functies. De Erasmus Universiteit adviseert Microsoft Teams, dat is het meest veilig. Andere systemen zijn Zoom en Skype, maar die zijn minder veilig. Kijk samen met het gezin welk platform je hebt beste kunt gebruiken.

Stap 2: Zorg ervoor dat het platform werkt bij het gezin
Dit kun je bijvoorbeeld doen door een keer langs te gaan. Je kunt het gezin het beste laten werken via een computer, laptop of tablet. Dan kun je elkaar en het prentenboek goed zien. Controleer op de volgende punten: of de internetverbinding stabiel is en controleer ook of de ouders begrijpen hoe het werkt. Het is ook belangrijk dat jij zelf weet hoe je het scherm moet delen en hoe je de sessie kan opnemen. Hierbij kun je ook gebruik maken van het informatie document over het onderzoek.

Stap 3: Het aanmeldingsformulier
Onderteken het toestemmingsformulier en laat dit door het gezin ook doen. Lever dit formulier in bij de onderzoeker via de mail.

Stap 4: De prentenboeken
Bekijk de prentenboeken van het Waeste Woud en selecteer welke boeken geschikt zijn voor het kind. Hierbij kan je ook gebruik maken van het informatie document over de prentenboeken.

Stap 5: Bereid je voor op de voorleessessie
Bereid je voor op de voorleessessie. Bepaal welk boek je gaat voorlezen. Bekijk het boek en bedenk vooraf welke vragen je wanneer kunt stellen tijdens het lezen.

Tijdens de voorleessessie

- 1 Open het communicatieplatform & de link met prentenboeken. Zorg alvast dat het juiste prentenboek klaarstaat om af te spelen.
- 2 Als de sessie opgenomen moet worden start dan de opname.
- 3 Begin de sessie altijd met een algemeen praatje en eventueel een terugkoppeling naar de vorige keer.
- 4 Deel je scherm met het online prentenboek. Controleer of je scherm zichtbaar is en of het geluid van de video te horen is.
- 5 Pauzeer regelmatig het filmpje om relevante vragen te stellen. Dit doe je door op de pauzeknop of de spatiebalk te drukken. Betrek hierbij ook de ouder en het kind. Je kan eventueel ook eens de regie aan het kind of ouder geven m.b.t. het pauzeren. Dit kan je doen door een teken af te spreken met het kind (hand omhoog of stop roepen bijvoorbeeld).
- 6 Bespreek na het voorlezen wat het kind en de ouder van het boek vonden. Maak ook gelijk een nieuwe afspraak voor de volgende keer. Bespreek alvast welk boek jullie dan samen gaan lezen.